

Fall og raseri

Om Behring Breiviks ubestemmelege livsløp, nedgåande sosial mobilitet og tap av mening.¹

ATLE MØEN

Universitetet i Bergen

Denne artikkelen skisserer ein analyse av samsvaret mellom nokre kritiske aspekt ved livsløpet til Behring Breivik, og typiske disposisjonar for paranoide vrangførestillingar og grandiose fantasiar. Terrorhandlingane må etter dette forståast mot ein bakgrunn av eit historisk samanfall mellom ein overgang frå klassepolitikk til den ideologiske «kulturkampen», og framveksten av usikre livsløp innanfor dagens utdanningssamfunn. Slike ideologiske fantasiar og vrangførestillingar står særleg i fare for å slå ut i raseri og vald hjå personar som har erfart eit trugsmål om nedgåande sosial mobilitet. Artikkelen har eit tvervitskapleg tilsnitt og ein essayistisk stil. Artikkelen er basert på systematiske ny-tolkingar av journalistisk empirisk materiale, utval av «Manifestet» og offentlege rapportar.

Den amerikanske sosiologen C. Wright Mills (1959) meinte at vi kan gjera bruk av den sosiologiske fantasien for å utforska korleis dei enkelte biografiske livsløpa kan forståast på bakgrunn av ein historisk forma sosial struktur: Korleis er denne sosiale strukturen og dei institusjonelle mønstra, og korleis har denne sosiale strukturen blitt forma gjennom ein historisk utvikling, og korleis pregar desse sosiale strukturane fram ulike livsløp og ulike typar menneske? Er det slik at desse historiske og sosiale kjennsgjeringane også bestemmer suksessen og fiaskoen for ulike menn og kvinner? Mot bakgrunnen av ein slik ambisiøs sosiologisk fantasi, vil eg gje eit utkast til å forstå nokre aspekt ved livsløpet til Behring Breivik – ikkje minst massedrapa 22. juli – innanfor ein sosial- og historisk samanheng (Elder 2003, Mayer 2004, Nilsen & Brannen 2013).

Eg vil forsøkja å visa at masse mordaren Anders Behring Breivik mest truleg vart skapt gjennom eit spesielt historisk samspel mellom for det første, ein ny geopolitisk kontekst – med overgang frå klassepolitikk til identitetspolitikk og den ideologiske «kulturkampen», for det andre, framveksten av utdanningssamfunnet, det nye post-industrielle prekariatet og trugsmålet om nedgåande sosial mobilitet, og for det tredje, psykiske disposisjonar for paranoide vrangførestillingar og grandiose fantasiar. Eg vil

særskilt leggja vekt på at ideologiske fantasiar og personlege vrangførestillingar, særleg står i fare for å slå ut i terror og vald for personar som har manglande deltaking innanfor samarbeidande fellesskap og opplever tap av mening, og som også har erfart nedgåande sosial mobilitet, eller opplever dette som eit trugsmål. Det nye med mitt bidrag er at eg fokuserer på at terroren oppsto i dette samspelet mellom den ideologiske kulturkampen, trugsmålet om sosial deklassering og psykiske vrangførestillingar.

Dei sentrale kjenneteikna ved Behring Breiviks livsløp var at han mest truleg opplevde psykisk utryggleik og mangel på vedkjenning i barndommen (Gullestad 2012, Borchgrevink, 2012). Foreldra skilde seg då han var om lag 18 månader, og etter dette fekk mora omsorgsansvaret for guten. Ho hadde arbeid i den offentlege omsorgstenesta som hjelpepleiar, men ho vart gradvis arbeidsufør. Etter skilsmissen hadde Anders aldri ein stabil relasjon til far sin, som var ein framstående diplomat. Dette vil seia at Anders hadde ein klasseposisjon som var prega av ei spenning mellom mora sitt omsorgsyrke og faren sin plassering i den profesjonelle mellomklassen. Vi skal alltid vera forsiktige med overflatiske diagnosar, men eg vil likevel visa til nokre få velkjente og iaugefallande observasjonar om Anders Behring Breivik. Det første er den destruktive ambivalensen i relasjonen til mora. Ho kunne skifta brått mellom trøstande omsorg og krass avvising (Vetlesen 2014). Då han var 4 år gamal, vart han observert av psykologar ved *Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri*. Fagfolka skildra at han hadde eit verjande smil, og då han vart sett til å leika med figurar i eit leikerom, sto han berre der utan å vita korleis han skulle te seg. Han vart oppfatta som intelligent, men emosjonell umoden, og han hadde tydelege teikn til rigid åtferd (Borchgrevink, 2012: kap. 3).

Han var relativ flink på skulen, men han gjorde seg likevel ikkje ferdig med vidaregåande skule, og han sto med dette framføre usikre karriereutsikter og vart tvinga til å utforska ubestemmelege posisjonar, slik som å vera «spelar», «gründer» og «intellektuell». Han hadde ikkje fast arbeid, men han prøvde seg med varierende suksess som sjølvstendig næringsdrivande i ei gråson mellom lovlydig verksemd og rein svindel. Han eksperimenterte ein del med fleir-kulturelle identitetar, og han hadde ein nær pakistansk ven som seinare blei omforma til ei personifisering av den islamske trusselen. Han danna ikkje eit «normalt» familieliv, og han var kjent for at han aldri hadde hatt ein kjærleiksrelasjon til ei kvinne. Ungdomstida er generelt ein sårbar livsfase, og Behring Breivik opplevde mange nederlag: Han hadde vanskelege relasjonar med sine foreldre, han avslutta utdanninga, han hadde mislykka karriereforsøk, og uavklarte relasjonar til kvinner. Han la planar for massedrapa då han var i 20-åra, og det patologiske ved hans person må også forståast i samanheng med denne erfaringa av ei usikker framtid.

Men det fanst ein utveg, eller ein tilflukt tilbake til guterommet, heime hjå mora, der han kunne slutta seg til dataspelfelleskap og «arkaiske» meiningsfellesskap i sosiale media. Der kunne han også gje utlaup for sine valdelege allmaktsfantasiar, og der kunne han skapa ein fantasiorganisasjon, *Knights Templar* med seg sjølv som leiar, dommar og bøddele. Denne mannen var også eit barn av si tid, og Behring Breivik hadde tilsvarande erfaringar og tilsvarande utfordringar i livsløpet som mange andre unge menn frå hovudstaden som vaks opp innanfor eit «postmoderne» kultur-, media- og utdanningssamfunn. Men massedrapa og den grenselause vondskapen var absolutt også ein mann sin unike udåd, og det er svært mange som lever under tilsvarande ubestemmelege og prekære livsløp, har liknande ideologiske vrangførestellingar, og har tilsvarande psykiske fantasiar og tvangstankar, men likevel er det berre dei få, eller den eine som utfører terrorhandlingar (Wieviorka 2014:54).

Dei to journalistiske bøkene om Behring Breivik og 22. juli, som vart skrivne ei tid etter terroren, inneheld også denne ideen om at Behring Breivik både var ekstrem og alminneleg. Den første boka som vart skriven etter terroren var Aage Storm Borchgrevinks, *En norsk tragedie: Anders Behring Breivik og veien til Utøya* (2012), og året etter gav Åsne Seierstad ut *En av oss: en fortelling om Norge* (2013). Begge desse forfattarane meiner også at Breivik sine ekstreme handlingar må forståast innanfor ein norsk samanheng. Han er «ein av oss» og han spelar ein rolle i «ein norsk tragedie». Eg forsøker å tolka relativt kjente opplysningar om livet hans innanfor eit livsløpsperspektiv, der hans livsløp kan seiast å representera eit spesialtilfelle av meir typiske livsløp som er prega av sosiale nederlag og nedgåande mobilitet. Slik sett kan denne unge mannen stå fram som ein typisk sosial figur, som gjennom metapolitiske myter og verdsfjern ideologi omdanna seg til ein «skrekkens mann», og i staden for å resignera innanfor ein horisont av ubestemmelege framtidsutsikter, vart han difor ein aktiv agent for øydelegging og drap.

Geo-politisk kontekst, ideologi og ein typisk paranoia/narsissisme

Korleis var så den geo-politiske og kulturelle konteksten, eller den mest allmenne bakgrunnen for unge menneskjer sine livsløp i Europa og i Noreg i perioden 1980–2011? Michel Wieviorka (2009, 2012) meiner at vi alltid må forstå valden og aggressiviteten i eit samfunn innanfor ein historisk samanheng, og samstundes forstå vald som det motsette av konflikt og danning av sosiale rørsler. Dette vil difor seia at dersom interesser, behov, kjensler og meiningar ikkje får utfalda seg i sosiale rørsler og konkrete konfliktfulle relasjonar, kan denne sosiale energien brått gje seg utslag i aggresjon, terror og

massedrap. Fram til 1970 åra var dei vestlege samfunna i stor grad forma av den generelle klassekonflikten, og klassane møttest innanfor konfrontasjonsstrukturar som motstandarar, men sjeldan som valdelege fiendar. Det var sterke klassefelleskap, fagforeiningar, eit politisk system med innebygde forhandlingar mellom arbeid og kapital, hissige politiske og intellektuelle debattar, og opplagte yrkes- og arbeidsval for mange ungdommar. Denne institusjonaliseringa av klassekonflikten hindra for det meste utbrot av direkte valdsbruk, sjølv om det kunne vera harde streikar og mange opne konflikhtar.

I dag er situasjonen radikalt endra i mange vestlege land, og dette gjer seg spesielle utslag for mange ungdommar som er i meir prekære sosiale posisjonar, og det ser ut til at dette samstundes kan opna opp for nye valdsuttrykk. Nedbygging av industriarbeidsplassar har ofte ført til arbeidsløyse, framveksten av ustabil sysselsetting og sosial eksklusjon, spesielt i dei store byane i USA og Europa. For mange marginale og sosialt utstøytte ungdommar kan det difor oppstå ei kjensle av å vera unyttig og ei kjensle av å ha blitt kasta som avfall, og sosiale nederlag vert ofte erfarte som personlege feil. Dette kan også skildrast som framveksten av eit postindustrielt prekariat (Standing 2014, Wacquant 2014), noko som vert danna både gjennom av-industrialisering og nedgåande sosial mobilitet. For desse ungdommane finst det ingen institusjonar som kan handtera krava frå dei utstøytte med usikre framtidsutsikter, og det finst få utveggar til å danna ei sosial rørsle som ein aktiv konfrontasjon mot dominans og utestenging. Dei sosiale reaksjonane kjem difor typisk til uttrykk som spontane valdsuttrykk frå desperate ungdommar som er overlatne til seg sjølve, bortanfor moglege forhandlingar, noko som tidlegare var vanleg innanfor grensene av den strukturelle klassekonflikten. Det har oppstått eit mykje større rom for vald og «meningslause» opprør, og eit innskrenka rom for danning av sosiale rørsler, og forhandlingar mellom partar i ein konflikt der det er motstandarar, som likevel ikkje er fiendar (Wieviorka 2009, 2012).

Denne skildringa av sosial utestenging har ikkje vore like relevant for situasjonen i Noreg frå ca. 1980- til i dag, fordi arbeidsløysa har vore låg gjennom heile perioden, fordi velferdsstaten har vore intakt, fordi det har vore utveggar til deltaking i frivillige organisasjonar, og ikkje minst har det vore ein lang tradisjon for forhandlingar og institusjonaliserte konflikhtar. Dei aller fleste ungdommar har hatt høve til å engasjera seg i sosiale rørsler og delta innanfor sosiale institusjonar, men likevel kan ein hevda at for ei marginal ungdomsgruppe har denne utvegen til å la sine interesser, synspunkt, og kjensler og frustrasjonar strøyma inn i sosiale rørsler vore stengt, slik at frustrasjonane kunne føra til ekstremisme og vald (Vestel 2016).

Nokre år etter nedgangen i den organiserte klassekonflikten, gjekk vi som kjent inn i ei ny tid etter nedbygginga av blokksystema. Den bi-polare internasjonale verds-situasjonen hadde sin eigen valdsprofil med kald krig og fleire reine krigshandlingar, men alltid i «den tredje verda». Etter at blokkene vart nedbygde fekk vi ei rekke nye valdsfenomen. For det første oppsto det etniske krigar i Jugoslavia, og ein heilt ny politisk differensiering ikring religion og etnisk tilhøyrse, noko som var utenkjeleg under Sovjetregimet. Det vart også opna opp nye former for transnasjonal valdsbruk, både knytt til den organiserte kriminaliteten, den transnasjonale terrorismen og «privatisering av krigen», der «den einslege terroristen» vaks fram som ein ny sosial figur. Nedbygging av blokkene førte også til eit overskot på våpen og ekspansjon av våpenhandelen, og slik fekk etniske krigarar, terroristar og kriminelle lett tak i våpen, gjerne ein russisk Kalashnikov.

Innanfor den nye geo-politiske situasjonen, også sett i samanheng med nedbygginga av den organiserte arbeidarklassen, utvikla det seg snart nye kulturelle førestellingar, nye ideologiske motsetnader og nye kulturelle konflikhtar. Ein kan seia at dette geopolitiske skiftet vart fortolka og forsterka gjennom skriftene til mellom anna Samuel P. Huntington, som hevda at både klassekonflikten og konflikten mellom aust og vest var overflatiske konflikhtar som på 90-talet vart avløyst av djupare samanstøytar mellom ulike sivilisasjonar (Huntington 1993). Denne «diskursen» om at det finst uløselege kultur – og sivilisasjonskonflikhtar, som nødvendigvis vil slå ut i open vald, har vore den geopolitiske bakgrunnen for både «krigen mot terror», den transnasjonale terrorismen, og den høgreradikale ekstremismen med førestellinga om «kulturkampen» og «Eurabia» (Furedi 2014). Mot denne historiske bakgrunnen kan ein også hevda at denne høgreekstreame terroren berre kunne skje på bakgrunn av at klassekonflikten har vorte avløyst av «kulturkampen», og at den islamske sivilisasjonen har erstatta Sovjetunionen som den store fienden for den vestlege sivilisasjonen. På same måten som at den transnasjonale terrorismen var umogleg under blokksystema, ville Anders Behring Breivik sin private krigføring og veldige valdsutbrot mest truleg ikkje skjedd under den kalde krigen, og innanfor eit samfunn som hovudsakleg vart strukturert av klassekampen.

Denne «kulturkampen» heng nært saman med eit apokalyptisk syn på verda som er vanleg innanfor den høgreradikale ideologien, der det vert hevda at vi står mitt i ein lagnadstung kamp mellom dei gode og vonde kreftene. Det er muslimane som er dei vonde kreftene og den kristne nasjonen og den kvite mannen som representerer dei gode kreftene, men det finst også ei samansverjing av ytre fiendar og indre fiendar som er representerte gjennom kulturmarxismen, multi-kulturalismen, islam og feminismen. Men framføre nokon andre, er det Ap som er den indre fienden og som har dolka den nasjonale fellesskapen i ryggen (dolkestøyt-legenda), og på denne måten opna opp for

ein omfattande islamifisering av samfunnet (Malkenes 2012). Denne paranoide og apokalyptiske tankegangen, heng også i hop med ein konspiratorisk førestilling om at den historiske utviklinga vert styrt av ei hemmeleg samansverjing, eller ein samla sterk historisk vilje som formar alle realitetane. Det finst også nokre få utvalde menneske som har karisma, eller *Imaginatio*, som er slik at dei kan gjennomskoda desse hemmelege samansverjingane. Dette kan også skapa personlege mytar om å vera ein helt som handlar for å redde det kristne Europa mot islam (Gullestad 2012:13). Behring Breivik som den historiske helten kunne også motverka den store historiske samansverjinga gjennom to strategiske steg. Det første steget var å drepa representantar for dolkestøytarane, altså AUF-arane gjennom ein spektakulær terroraksjon. På bakgrunn av denne merksemda kunne så Behring Breivik ta det neste steget som var å distribuera sitt «Manifest», slik at han gjennom sine magiske ord kunne mana fram dei gode nasjonalistiske og revolusjonære kulturkonservative kreftene og den gode viljen til ein avgjerande berging av den kristlege nasjonen og sivilisasjonen. Eller som Toril Moi skriv: «Manifestet viser en nesten ubegripelig tro på ordets makt» (Moi 2012: 29).

Behring Breivik sine ideologiske verd var prega av forteljingar om uforsonleg «sivilisasjonskamp» og framveksten av «Eurabia», og desse «fantasiane» gjekk også saumlaust saman med det konstitusjonelle grunnlaget i masse mordaren sin karakter (Vetlesen 2014).² Det er rimeleg å anta at han har ein paranoid karakter som samsvarar med eit tanke-system som er prega av den radikale splittinga mellom dei kristne som fullstendig gode, mens muslimane er vonde og eit trugsmål mot vårt liv og vår identitet. Den aggressive framstiller også seg sjølv som offer, og offera som vart drepte vert karakterisert som dei eigentlege aggressive og fiendar til den europeiske kulturen (Vetlesen 2014). Det er også mange samfunnsforskarar som har hevda at dei klassiske nevrosane, som ofte sprang utav seksuelle frustrasjonar, har blitt avløyst av narsissistiske karakterforstyringar, som handlar om eit sjølv som er umodent, på den måten at det ikkje er løyst frå dei infantile fantasiane, slik at desse fantasiane vert overførte – og spelt opp att i alle relasjonar seinare i livet (Lasch 1982). Dette gjev seg utslag i relativt overflatiske fenomen som å vera forfengeleg, oppteken av det unge og vakre, og redsle for smitte, sjukdom og aldring. Det indre livet er tynt busett, og dei rosande og omsorgsfulle foreldreinstansar er fråverande, og der finst difor berre ein grandios indre figur saman med skuggar av all avvising og forneking. Dette fører til ein veldig søken etter beundring og ros, og denne rosen må vera der alltid for å halda saman det umodne sjølv. Den indre tidsopplevinga er også svakt utvikla, og personlege minne er lite realistiske og inneheld ein veldig svinging mellom heltefigurar og skurkar. Meir djuptgåande gjev denne karakterforstyrringa seg til kjenne som manglande emosjonell innsikt i andre sine behov og kjensler, og ei uutvikla evne til å sjå seg sjølv gjennom andre sine perspektiv. Men framføre alt er den narsissistiske karakterforstyrringa

kjenneteikn av at den kjærleiksfulle autoriteten manglar, og då vert det fritt spel for dei infantile fantasiane som er fylte med eit sadistisk raseri. Det er denne «babyen» som skrik i raseri heilt til mora held babyen og fjernar ubehaget, som bryt igjennom i den umodne vaksne sine valdelege og sadistiske utfall mot medmenneska (Lasch 1982:23).

Gjerningsmannen utførte og framførte desse massedrapa utifrå ein nøye planlagt dramaturgi, der hans eigen person vart framstilt som ein sjølvhøgtidleg korsfarar og redningsmann av den kristne sivilisasjonen. Han sette mellom anna i scene på Internett eit glorifisert bilete av seg sjølv i ein eigenlaga uniform. Denne grenselause omsorga for seg sjølv som eit estetisk produkt, denne narsissismen, kom også til syne i den hulkande gråten i rettssalen, då bilete av uniformshelten vart vist fram under rettsforhandlingane, samstundes som drapsmannen elles sat som huggen i stein, utan nokre synlege teikn på medkjensle andsynes all den lidinga han hadde påført offera, dei næraste og ein heil nasjon.

Eit ubestemmeleg livsløp – Spelar, intellektuell, gründer, terrorist

Fram til no har eg skildra den mest generelle geopolitiske og kulturelle konteksten, og vist til den indre slektskapen mellom ein høgreradikal ideologi og ein paranoid og narsissistisk karakter, og neste steg i analysen vert å skissera den meir historisk spesifikke konteksten: Er det mogleg å skildra nokre typiske kulturelle erfaringar og livsløp for unge menn i Oslo, i frå midten av 90-talet og fram mot terroren 22. juli?³ Det er viktig å understreka at desse sosio-kulturelle endringane særskilt påverka livsløpa til unge menneske i den mest formative fasen av livsløpet frå ca. 15–25 år (Elder 2003:12). Desse ungdommane levde gjennom ein periode med raske kulturelle endringar, og denne ungdomskohorten var også den første som fekk breie erfaringar med innvandring og ein pluralistisk kultur, som opplevde eksperimenteringa med nye ungdomskulturar i saman med at generasjonskløfta gradvis har blitt mindre (Øia og Vestel 2014), og denne ungdomskohorten opplevde også dei vanskelege erfaringane med skilde foreldre, nye familiedanningar og nye likestilte kjønnsroller. Dette at generasjonskløfta mellom foreldre og barn gradvis har blitt mindre, kan gje seg utslag i at unge menneske utformer eigne livsløp utan den motstanden og påverknaden frå foreldra sin historiske erfaring, forteljing og autoritet som har vore vanleg i dei fleste andre tidsepokar. Både foreldre og ungdomane tenderer til å leva innanfor ein meir felles kulturell horisont, som er dominert av eit mangfald av samtidige erfaringar, innanfor media, Internett, spelfellesskap, og eit stort tilfang av sosiale media. Foreldra er ikkje lenger ein tydeleg

autoritet som dei unge kan lære av gjennom skapande motstand, og på sett og vis er den historiske forteljinga erstatta med ein prioritet av samtidige romlege erfaringar, eller eit «evig no». Det har på denne måten vakse fram ein ny ungdomskohort som skal utforma sin identitet og gjennomføra sine livsløp innanfor vilkår som er prega av ein relativ forneking av generasjonsskilnader, slik som den franske psykoanalytikaren Dufour skriv: «This type of discourse is basically a denial of generational difference: this is a generation that no longer accepts its responsibilities towards newcomers. ...., the break between modernity and postmodernity is streaking: one generation ceases to educate the next» (Dufour (2008[2003]: 109–112).

Denne utvida ungdomstida, som altså vart felles både for foreldra og ungdommane, var tett knytt saman i ein ekspansjon av rommet for kulturelle erfaringar av alle slag: Dette gjeld både migrasjon og erfaringar av andre levemåtar, og ein rask framvekst av Internett med sosiale media, dataspel og interaktive media. Det mest iaugefallande ved Behring Breivik sin veg mot den veldige udåden, var difor at han stengte seg inne på guterommet og gjennomførte ein streng isolasjon frå alle samarbeidande fellesskap, og samstundes som han flukta frå den faktiske verda bygde han systematisk opp ei psykisk fantasiverd med ingrediensar frå valdelege dataspel og høgre-ekstreme ideologiske skrifter henta frå internett, som han skreiv saman til «Manifestet». Her var han «spelaren» som hadde heile verda under kontroll, og han kunne tapa og vinna utan kjensla av kroppsleg smerte, og ikkje minst fekk han spelt ut sine indre fantasiar og projisert desse over til den faktiske verda. Mellom 2006 og 2011 var han vennelaus heime på guterommet, og mellom 2006–2007 konstant logga på *World of Warcraft* (Borchgrevink 2012: 154). Det er mykje som talar for at Anders Behring Breivik gradvis flytta inn i eit spelunivers gjennom metodisk trening, og terroristen sin identitet smelta i saman med dei avatarane han skapte i spelet, og under massedrapa på Utøya sto han difor fram som «*Andrew Berwick, Justiciary Knight Commander, Knights Templar Europe*» (Østerud 2013). Denne flukta frå dei daglege realitetane og inn i guterommet/speluniverset, førte også til at det vart mogleg med «av-emosjonalisering» og omdanning av konkrete personar til sjellause figurar, slik at han vart i stand til å utføra massedrapa.

Dette dominerande innslaget av sosiale media, har også ført til etableringar av eit mangfald av «sektariske», kvasi-offentlege diskusjonsfora på Internett, inkludert eit mangfald av høgre-ekstreme nettstadar. Dette mogleggjer eit intenst engasjement frå ein elles sosialt isolert posisjon, og difor finst det objektive utveggar for asosiale, paranoide og narsissistiske personar. Innanfor slike nettfellesskap er det mogleg å prøva ut ekstreme meiningar, og dei kan sleppa unna kritikk og motargument, som er vanleg innanfor dagleglivet og den meir opne og kritiske offentlege sfære. Behring Breivik deltok aktivt i eit relativt lukka anti-islamisk Internettfellesskap, der bloggaren Fjordman

var ein av heltane, og nettopp tilslutnaden til desse sekteriske nettfellesskapa var avgjerande for at terroristen kunne utvikla ekstreme meiningar (Sandberg 2013, Østerud 2013). Det var også heime på guterommet han utvikla seg som verdsfjern «intellektuell» som kunne overføre sine psykiske fantasiar på eit enormt klipp og lim verk, eller ein *collage*, som utvilsamt også vitnar om ein viss intellektuell prestasjon (Norheim 2012). Ein kan seia at Behring Breivik sine ekstreme meiningar på dette viset er eit særskilt døme på eit allment «postmoderne» fenomen, noko som går ut på at det vert skapt eit mylder med ekstreme og sære meiningar innanfor virtuelle og «arkaiske stammenettverk» gjennom bruk av sosiale media, bloggar og sekteriske nettstadar på Internet (Tyldesley 2013:11).

Men før denne totale tilbaketrekking til eit liv sterkt prega av indre fantasiar, hadde Behring Breivik forsøkt å erverva seg vedkjenning frå ulike fellesskap, utan særleg hell. Han forsøkte også å erverva seg vedkjenning og beundring som «taggar», og han søkte emosjonell tilknytning og identifikasjon med eit hip-hop gangster miljø prega av innvandrardommar. Men han blei aldri medlem av eit «crew» og denne karrieren enda med at han vart gjort til latter og bortvist frå gjengen. Seinare sette han desse djupt emosjonelle erfaringane med innvandrardommar inn i ein jihad-forteljing (Borchgrevink 2012: 121), og denne re-fortolkinga medførte ein inversjon av identifiseringa – frå ein positiv identifikasjon med dei barske innvandrardommane (mellom anna snakka Behring Breivik i ein periode «kebabnorsk») til ein negativ identifikasjon, der desse innvandrardommane representerte det valdelege og farlege trugsmålet mot den norske nasjonen.

Seinare i ungdommen forsøkte han å gjera seg gjeldande innanfor FpU, men heller ikkje her vart han tatt heilt på alvor, noko som førte til at han gav opp den ordinære politikken. Han forsøkte også å knyta kontaktar med *English Defense League*, men sjølv representantar frå denne ekstremt innvandringsfiendtlege grupperinga, ville ikkje ha noko å gjera med Behring Breivik fordi han vart oppfatta å vera for ekstrem. Etterforskinga avslørte også at kontakten med andre høgreekstreme skjedde stort sett på nettet, sjølv om det fann stad eit møte med 2–3 andre i London (Østerud 2011:130). Han prøvde også å få Hans Rustad i Document.no til å slutta seg til ein storstilt plan om å starta ei ny kulturkonservativ avis, men også her vart han avvist. Han fekk også erfara ei like kjølig avvising då han prøvde å kontakta «Fjordman», som var eit av hans store førebilete og Ego-ideal.⁴ Dette førte også til politisk resignasjon og difor utvikla han gradvist eit grandioست militant prosjekt om å bøya den historiske utviklinga under sin eigen sterke vilje – ein vilje som vart realisert i massedrap.

Behring Breivik hadde også eit anna stort prosjekt – ein annan ubestemmeleg sosial posisjon – om å bli «gründer» og gjera suksess som sjølvstendig næringsdrivande, men sett bort i frå ein vellykka aksjehandel, og ein viss suksess med å selja

falske vitnemål, vart denne næringslivskarrieren full av store planar og mange nederlag. Han måtte veksla over til denne næringslivskarrieren mellom anna fordi han ikkje fullførte vidaregåande skule, og seinare kombinerte han difor to individuelle livsprosjekt, begge svevande, ubestemmelege, og med svak forankring i objektive utvegar. Det eine var å tena seg rik og verta «gründer», og det andre, som etter kvart vart det dominerande, var å bli ein betydeleg intellektuell og ideologisk leiar for den høgreradikale rørsla. Han fabrikkerte ein imponerande CV som dokumenterte hans eineståande intellektuelle prestasjonar, med studiar tilsvarande ein mastergrad og to BA-gradar (Østerud 2011: 123). Og då han sat i rettsalen og sto på avgrunnen av si eiga misgjerning, insisterte han på at yrket var skribent, ein ny svevande og ubestemmeleg identifikasjon, noko som også kan tolkast som eit forsøk på å distansere seg frå rolla som masse mordar og tiltalt i ei straffesak. Dersom vi legg til at han sleit med å etablere kontakt med kvinner, står Behring Breivik fram som «ein tapar frå vestkanten» (Langeland 2011), fordi dei objektive framtidsutsiktene var heilt ut av takt med hans subjektive livsprosjekt, som var grenselaust ambisiøse, svevande og ubestemmelege.

På denne vegen mot den eigenproduserte klosterliknande isolasjonen, og ekstreme konsentrasjon kring dataspeling og skiving av «Manifestet», var han også innom Frimurarlosjen i 2007, noko som for han kunne vera ei bru, eller mellomstadiet mellom forsøket på å gjera seg gjeldande i ein konkret fellesskap og skapinga av «Knights Templar» som var eit reint fantasiprodukt (Skoglund 2013:29–34). Frimurarlosjen var i ein periode eit «overgangsobjekt», sett frå psykoanalytikaren Donald W. Winnicott sitt perspektiv, fordi det på den eine sida var ein konkret rituell fellesskap, men på den andre sida viste desse faktiske rituala til historiske mytar og fantasiar, løyndomar, og dekorerte uniformer, noko som kunne inspirera Behring Breivik til å skapa denne fiktive organisasjonen «Knights Templar».

Innanfor denne fiktive organisasjonen, som altså var eit reint produkt av psykiske fantasiar, var Behring Breivik den intelligente leiar og dommar, eller justitarius, som også hadde fått retten til å bestemma at nokon utvalde fiendar måtte dø. Behring Breivik forsøkte å projisera desse psykiske fantasiane over til den faktiske realitet, og difor skildra han fleire gonger reelle møte med andre, noko som i fylgje etterforskinga aldri fann stad, og dette vart også det avgjerande provet i påtalemakta sin strategi om å tilkjenna Behring Breivik status som utilrekneleg. Det er vel også mogleg at han sjølv var litt usikker på om denne organisasjonen verkeleg eksisterte:

Q: Why haven't we heard anything about PCCTS, Knights Templar before, considering the fact that the organization was formed in 2002? A: That's a good question. I am surprised why EU countries haven't labeled our organization yet. Perhaps it is politically motivated psychological warfare, who knows? First of all, I only met 4 out of the 9 original founding members due to security precautions and

I only know the identity of 5 of them (4 of them know my identity). There might be tens, even hundreds of Justiciar Knights now spread all across Western Europe as far as I know (*Manifesto* p. 1362, sjå også 1378–79).

Det er mykje som tyder på at denne fiktive organisasjonen vart skapt gjennom eit indre drama, eller ei «reaksjonsdanning» i Freuds forstand (Craib 2001:44, Freud 2004 [1921]:74), slik at han kunne oppleva ros og beundring frå fiktive personar, djupt inne i sitt eige emosjonelle landskap, ei beundring som han kanskje aldri hadde opplevd innanfor konkrete fellesskap. Behring Breivik utførte dei brutale og nådelause valds-handlingane i eigenskap av å vera «kommandør» for denne fiktive organisasjonen, som var skapt av hans eigne fantasiar, og når han «overgav» seg til politiet sa han at han var «kommandør» for «Knights Templar». Behring Breivik sitt livsløp inneheld i det store og heile ei forteljing om ein mann som aldri fekk innpass i konkrete fellesskapar, og som i intervjuet med seg sjølv også innrømte at han ikkje var særleg flink i å takla det sosiale spelet (*Manifestet*:1401). Han lukkast ikkje med noko kreative prosjekt innanfor eit normalt livsløp, og som ein reaksjon på dette opna det seg ein utveg til å danna ein eigen fantasiverden, der han kunne gjera seg gjeldande gjennom «kreativ» destruksjon, fordi mange av utvegane i det vanlege livsløpet var stengde for honom, og dessutan levde han under eit konstant trugsmål om å oppleva den nedverdige erfaringa av nedgåande sosial mobilitet.⁵

Sosial deklassering og nedgåande sosial mobilitet.

Den geopolitiske vendinga, og forskyvinga frå klassekonflikt til kulturell identitet, samsvarar med framveksten av eit utdanningssamfunn og mindre standardiserte livsløp. Behring Breiviks livsløp må difor forståast innanfor ramme av eit «postindustrielt» og ikkje standardisert livsløpsregime, noko som mellom anna er kjenneteikna av vekst i vidaregåande utdanning og forlenga overgangsfasar mellom ungdom og vaksenlivet, meir opne arbeidskarrierar, inntil vidare arbeidskontraktar, og stadig risiko for sosial deklassering og nedgåande mobilitet (Mayer 2004:172). Denne veksten i vidaregåande utdanning kan også forståast i samanheng med ein ufullenda danning av eit postindustrielt *prekariat*, eller «service-proletariat» i dei store byane ved starten av 2000-tallet. (Standing 2014, Wacquant 2014). I norsk samanheng vil det også vera eit kjønnsdelt serviceproletariat med overvekt av jenter både innanfor ufaglært omsorgsarbeid og innanfor butikkarbeid, noko som kan medføre større vanskar for ein urban ung mann utan utdanning, eller fagutdanning å skaffa seg stabil tilknytning til arbeidslivet (Hjelseth 2013). Eg vil foreslå at vi analytisk sett deler denne danninga av eit postindustrielt «service-proletariat» i to relativt uavhengige prosessar, og begge desse prosessane må

forståast i samanheng med utviklingar i utdanningssystemet. Mot denne bakgrunnen er det viktig å merka seg at Behring Breivik hørte til ein kohort av unge menn som fekk rett til vidaregåande utdanning, noko som også vart fremja av «Reform 94». Den eine prosessen leier fram til danninga av eit «service-proletariat» i kjølvatnet av nedgangen i industriproduksjonen, noko som fører til ein numerisk nedgang for den maskuline arbeidarklassen, slik at ungdommane frå «arbeidarklassen» har opplevd ei strukturell spenning mellom, på den eine sida, ein sosial nedgang til «serviceproletariatet» og usikker sysselsetting, og å erverva seg fagutdanning innanfor den vidaregåande skulen, på den andre sida (Vogt 2008). Den andre prosessen, som i særleg grad strukturerte livsløpet til Behring Breivik, leier fram til danninga av eit «service-proletariat» som ein konsekvens av ein nedgåande mobiliteten for unge menn i mellomklassen, noko som heng i hop med allmenn vidaregåande utdanning og vekst i talet på talet som tek høgare utdanning. Det var i denne aktuelle perioden også ein sterk vekst i talet på unge menneske som tok høgare utdanning: I 1980 var 10 % av 19–24-åringer i høgare utdanning mens cirka 25 % var i høgare utdanning i 2000. Dette har naturlegvis ført til ein overgang frå eliteuniversitet til masseuniversitet, med aukande problem med gjennomstrøyming og fråfall (Mastekaasa og Hansen 2005:98).

Behring Breivik sto nettopp andsynes dette trugsmålet om å mislykkast innanfor utdanningssystemet og å oppleva sosial nedgåande mobilitet, fordi han ikkje fullførte vidaregåande utdanning, og fordi han aldri studerte ved ein høgskule, eller eit universitet. Det var også vanskeleg for han å søkja etter omsorgsarbeid, slik som mora hadde gjort. Han var frå «Oslo-vest», og han gjekk på Ris ungdomsskule, og denne skulen representerte den historiske mentaliteten til ein sjølvmedviten dominerande og moralsk overlegen mellom- og overklasse. Denne mentaliteten om å vera moralsk overlegen vart også manifestert gjennom eit kollektiv minne om at elevar og lærarar hadde vore på rett side under krigen: «I skolegården står en granittbauta der det er risset inn navn, fødsels- og dødsdatoer på 33 unge menn og en kvinne, samt stedet der de tidligere Ris-elevne falt under krigen» (Østerud 2013). Det er også viktig å merka seg at faren var ein framståande embetsmann i utanrikstenesta, og Behring Breivik hadde ingen utveggar til å erverva seg tilsvarande ærverdig posisjon innanfor den profesjonelle mellomklassen, av den enkle grunn at han ikkje fullførte eit utdanningsløp. Det er difor mange som har peika på at livsløpet til Behring Breivik var prega av sosial deklassering (Østerud 2013), eller han var «taparen frå vestkanten» (Langeland 2011). Han vart difor «tvinga» til å eksperimentera med ulike prosjekt som hadde relativ svak tilknytning til kva som var realistiske utveggar, eller mulegheiter.

Det har vore vanleg å fokusera på stigande sosial mobilitet, både når det gjeld utvegen for arbeidarklassebarn til å ta utdanning og erverva seg mellomklasseyrker, og den innebygde tendensen til at mellomklassen reproducerer seg sjølv, noko som er ein

særskilt sterk tendens for profesjonsyrka, slik som lækjarar og juristar. Generelt sett er den prioriterte strategien å unngå fallande mobilitet, og å realisera ein stigande mobilitet er ein sekundær strategi (Hjellbrekke og Korsnes 2010:47). Likevel har det vore ei svakare interesse knytt til studiar av nedgåande mobilitet, og den spesielle tap av ære, kjensle av mindreverd og sosial eksklusjon som dette fallet medfører (Hjellbrekke og Korsnes 2010:57).

Eg trur nettopp at dette er ei svært grunnleggjande innsikt for å forstå at den sosiale deklasseringa, «det sosiale nederlaget» og erfaringa av å leva «utan ei framtid», førte til eit veldig raseri og svevande og fantasifulle førestillingar for Behring Breivik. Bourdieu (1999) brukar omgrepet «mennesker utan en framtid» når han skal skildra dei ustadige og urealistiske disposisjonane som oppstår hjå «underproletariatet», nettopp fordi dei ikkje deltek i sosiale univers, slik som arbeidslivet, som kan skapa meir varige og realistiske forventingar som er tilpassa dei objektive utvegane. Det oppstår difor svært ofte ei veksling mellom draumar og millenaristiske fantasiar, på den eine sida, og total resignasjon under vonlause vilkår, på den andre sida: «Under en viss terskel derimot, er ambisjonene flytende, tilknytning til virkeligheten, og ofte litt forrykte, som om alt skulle bli mulig når ingenting er mulig; som om alt snakk om fremtiden, profetier, spådommer, forutsigelser og millenaristiske varslar ikke hadde annen hensikt enn å dekke et av de utvilsomt mest smertelige behov; mangelen på fremtid (Bourdieu 1999: 234–235).

På bakgrunnen av denne innsikta frå Bourdieu, meiner eg vi kan forstå Behring Breivik som ein typisk representant for ein ung mann som har erfart «nedgåande sosial mobilitet», og difor står han fram som eit typisk eksempel på ein ung mann frå mellomklassen «utan ei framtid». I tillegg til dei fantasifulle ambisjonane som lett kan oppstå for menneske utan ei framtid, er det rimeleg å tru at nedgåande sosial mobilitet skaper meir raseri, misunning og aggresjon, enn det som oppstår i underklassen, som trass alt har inkorporert den nedverdige utestenginga i sine mentale kategoriar. Ein person som gjennomlever nedgåande sosial mobilitet, opplever denne mangelen på framtid og denne utestenginga frå livssjansane, gjennom erfaringskategoriar som er inkorporerte under privilegerte sosiale vilkår, og raseriet oppstår nettopp i denne avgrunnen som opnar seg mellom desse kontrastfulle erfaringane. I denne samanhengen vil eg hevda at dei posisjonane Behring Breivik plasserte seg sjølv i, slike som «spelaren», «gründeren», «den intellektuelle aktivisten», og til slutt den «militante terroristen», og «skodespelaren» i rettssalen, alle var «rasjonelle» tilsvar på dei ubestemmelege framtidsutsiktene i eit postindustrielt utdanningssamfunn, der det er vanleg med eit eksistensielt trugsmål om nedgåande sosial mobilitet.

Avslutning: Tap av meining og framveksten av metapolitiske fantasiar

I denne artikkelen har eg vore inspirert av den «sosiologiske fantasien» som C. Wright Mills skreiv om (Mills 1959). Denne sosiologiske fantasien skal setja oss i stand til å forstå den intrikate samanhengen mellom eit enkelt livsløp, institusjonelle mønster og utviklinga i verdshistoria, eller samanføyinga mellom biografi og historie innanfor eit særskilt samfunn. Eg har på ingen måte formulert eit endeleg svar på gåta om Anders Behring Breivik, og alle enkeltdelane i denne analysen har vore fokusert på tidlegare av andre forskarar og forfattarar, både når det gjeld forklaringar som legg vekt på den høgreradikale ideologien, forklaringar som fokuserer på den narsissistiske karakterforstyrringa, og forklaringar som særskilt fokuserer på sosial deklassering.

Det nye med min artikkel er at eg skisserer eit framlegg til ei analyse som ser alle desse aspekta innanfor ein heilskapleg samanheng. På denne måten kan ein hevda at det var mest truleg eit lagnadstungt historisk samanfall mellom framveksten av «kulturkampen» og høgreekstreme ideologiar, ein konstitusjonell karakterforstyrring, og eit trugsmål om sosial deklassering, som bidrog til å omskapa mennesket Behring Breivik til ein lidenskapeleg og ideologisk motivert massemdar.

Han opplevde, etter det som kjem fram i den offentlege versjonen, eit ubestemmeleg livsløp, noko som førte til sosial tilbaketrekking og sviktande erfaringar av fellesskap, og mest truleg tap av meining. Forsøka på å delta i den ordinære politikken vart mislukka, og difor svikta også grunnlaget for å forma seg som eit handlande subjekt innanfor ei politisk - og sosial rørsle, og denne politiske interessa vart gradvis transformert til politiske mytar og valdelege prosjekt. Han opplevde mest truleg tap av meining, problem med å danna seg som eit handlande subjekt, og trugsmål om sosial ekskludering. Men det fanst ein veg ut av dette meiningstapet gjennom valda som var akkompagnert av den eksessive og «metapolitiske» høgre-ekstremismen, noko som også samsvarte perfekt med danninga av eit «hyper-subjekt» og hans paranoide og narsissistiske fantasiar. Det er difor ein gjensidig styrkjande relasjonen mellom valden og den intellektuelle konstruksjonen av ideologisk meining. I denne danninga av ekstrem meining utan eigentleg realitetsorientering, oppstår også ofte mytane om å vera ein martyr som drep andre gjennom sjølv å missa livet (Wieviorka 2012:19–21, 2014).⁶ Sett i frå om lag den same synsvinkelen, meiner den franske filosofen Dufour (2008) at slike «postmoderne subjekt» oppstår i eit fråvær av erfaringar med andre menneske, og difor kan dette subjektet fylla det symbolske tomrommet med ulike former for fanatisme, megalomani og ekstrem valdsbruk, noko som vil seia å setja seg sjølv i den andre sin plass, og bestemma over om andre menneske skal leva eller døy (Dufour 2008). Behring Breivik opplevde nok eit symbolsk tomrom, som han fylte med

fantasifellesskap og ein grandios rett til å bestemma over andre sine liv. Han var ein ihuga fanatkar, samstundes utøvde han også ulike former for systematisk og ekstrem sjølvkontroll, og han gjennomførte ein munkeliknande og pedantisk rutine inne på guterommet, og han dreiv med systematisk trening og asketisk kroppskontroll. Han var dessutan svært forfengeleg, pynta seg og føretok kosmetiske inngrep, og periodevis var han ekstremt redd for å bli smitta av sjukdommar og han gjekk med munnbind heime (Borchgrevink 2012:227).

Denne ekstreme tilbaketrekkinga frå fellesskapen førte til at han fekk ein «vill» subjektivitet som ikkje var mottakeleg frå andre menneske sine synspunkt og formative erfaringar, og difor vart andre menneske livlause figurar som han kunne drepa utan at dette skapte verken medkjensle eller anger. Arne Johan Vetlesen kan konkludera med at Anders Behring Breivik var både tilrekneleg, vond og gal, fordi både galskapen og vondskapen var eigenprodusert og nødvendige følgjer av at han trekte seg unna konkrete og samarbeidande fellesskap (Vetlesen 2013, 2014).

Men i rettssalen ropte han ut: «Jeg har aldri vært ensom.... Jeg har aldri blitt avvist av noen i hele mitt liv» (Seierstad 2013: 481,484). Det er vanskeleg å oppfatta desse emosjonelle utbrota som noko anna enn «*Verneinung*» i Freuds forstand (Freud 2011). Generelt sett er det ofte slik at når vi «fornektar» noko intenst og emosjonelt, får vi eit glimt av dei umedvitne fantasiane våre, vi ser ned i den djupe sorga, og vi får ei aning om dei uregjerlege ønskja og driftene våre. Behring Breivik møtte mest truleg på vanskar med å forma seg til eit subjekt innanfor kreativ samhandling med andre menneske, og han danna ikkje realistiske erfaringar av samfunnet innanfor konfliktfulle sosiale institusjonar, noko som kunne ha dempa ned raseriet og leia det inn i konstruktive forhandlingar og ei skapande sosial rørsle. Men han henta emosjonell kraft frå eit infantilt raseri, og han vart utan evne eller vilje til realitetsorientering, og han mangla interesse i inngå kompromiss og å løysa konflikhtar.

Mange av oss har streva i mange år med å forstå desse ugjerningane, og vi vil så gjerne vera medlidande med offera, både dei som døde og dei som lever igjen med smerta. Vi kjenner ein rettmessig avsky andsynes denne mannen som også representerer vårt eige indre juv.⁷ Men når vi mellom anna les om denne pyntetrongen, får vi også eit lite innsyn til eit medmenneske som kjenner liding og vonløyse. Han klagar til fengselsleiinga over at han frys i cella, og fleire gonger har han difor bede om å få utlevert ein av dei tjukke genserane sine. Men likevel får han gong på gong utlevert dei fine Lacostegenserane sine, som han absolutt vil skåna for dagleg slitasje (Seierstad 2013:507). Desse genserane vil han spara til seinare høve – ein gong i framtida, når han igjen vil visa seg fram og be om rosande blikk. Behring Breivik kan difor vera ein typisk representant for dei patologiske sidene ved eit «postmoderne subjekt»: Fanatisk, infantil, narsissistisk og paranoid, valdeleg, forfengeleg, og asketisk, med eit ekstremt regime for kroppskontroll.

Referansar:

- Bourdieu, Pierre (1999). *Meditasjoner. Méditations pascaliennes*. Oslo: Pax forlag
- Borchgrevink, Aage Storm (2012). *En norsk tragedie: Anders Behring Breivik og veien til Utøya*. Oslo: Gyldendal
- Craib, Ian (2001). *Psychoanalysis. A Critical Introduction*. Cambridge: Polity Press
- Dufour, Dany-Robert (2008[2003]). *The Art of Shrinking Heads*. Cambridge: Polity Press.
- Elder, Glen H., Johnson, Monica Kirkpatrick and Crosnoe, Robert (2003). 'The Emergence and Development of Life Course Theory ' in Mortimer, J.T.and Shanahan, M.J.(eds.) *Handbook of the life course*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Enzensberger, Hans Magnus (2006) *Skrekkens menn. et essay om den radikale taper*, Valdisholm forlag
- Erik H. Erikson (1963[1950]). *Barndommen og samfunnet*. Oslo: Gyldendal norsk forlag
- Freud, Sigmund (2004 [1921]) 'Mass Psychology and Analysis of the 'I'', i *Mass Psychology and Other Writings*. London: Penguin Books.
- Freud, Sigmund (2011) *Mellom psykoanalyse og litteratur*. Oslo: Gyldendal
- Furedi, Frank (2014). *First World War Still No End in Sight*. London, Oxford: Bloomsbury
- Gullestad, Siri Erika (2012) 22. juli i et psykologisk perspektiv, *Nytt norsk tidsskrift*, nr.1: 5–15
- Hjellbrekke, J. og Korsnes, O. (2010). Nedturar. Deklassering i det seinmoderne Noreg. *Nytt Norsk tidsskrift / nr. 1–2 / 2010*
- Hjelseth, Arve (2013). Maskulinitetens renessanse, *Samtiden*, nr 1 2013
- Huntington, Samuel (1993) The Clash of Civilizations, *Foreign Affairs*, 1993, Volume 73, No. 3
- Langeland, Nils Rune (2011) Taparen frå vestkanten, *Dag og Tid*, 2011
- Lasch, Christopher (1982). *Den narsissistiske kultur*. Oslo: Pax forlag
- Malkenes, Simon (2012). *Apokalypse Oslo*. Oslo: Samlaget
- Mastekaasa, Arne og Hansen, Marianne Nordli (2005) Frafall i høyere utdanning: Hvilken betydning har sosial bakgrunn? *Utdanning 2005*
- Mayer, Karl Ulrich (2004): Whose Lives? How History, Societies, and Institutions Define and Shape Life Courses, *Research in Human Development*, 1:3, 161–187
- Mills, C.W. (2000). "The Promise". i, Mills, C.W. *The Sociological Imagination*. Oxford: Oxford University Press.
- Moi, Toril (2012) Markedslogikk og kulturkritikk: Om Breivik og ubehaget i den postmoderne kulturen, i *Samtiden*, nr 3, 2012
- Nilsen, A. & Brannen, J. (2013). "Contextualizing Lives: The History-Biography Dynamic Revisited". I

- Scott, J. og A. Nilsen (red). C. Wright Mills and the Sociological Imagination. Contemporary Perspectives. London: Edward Elgar.
- Norheim P. (2012). Gutterrommet og verden, i, *Samtiden*, nr 3, 2012 (Roth 2002:513).
- NOU 2012:14 Rapport frå 22. juli-kommisjonen. Oslo: Statsministerens kontor
- 2083 A European Declaration of Independence («Manifestet»)
- Ravik Jupskås, Anders (red.) (2013) Akademiske perspektiv på 22.juli. Oslo: Akademisk forlag
- Sandberg, S. (2013). Are self-narratives strategic or determined, unified or fragmented? Reading Breivik's Manifesto in light of narrative criminology. *Acta Sociologica* 56(1) 69–83
- Seierstad, Åsne (2013) *En av oss: en fortelling om Norge*. Oslo: Kagge
- Skoglund, Audhild (2013). *Sinte hvite menn. De ensomme ulvenes terror*. Oslo: Humanist forlag
- Standing, Guy (2014). *Prekariatet – den nye farlige klassen*. Oslo: Res publica
- Tyldesley, M. (2013). Postmodernity, Aesthetics and Tribalism: An Interview with Michel Maffesoli, *Theory, Culture & Society* 30(3) 108–113
- Vestel, Viggo (2016). *I Gråsonen. Ungdom og politisk ekstremisme i det nye Norge*. Oslo: Universitetsforlaget
- Vetlesen, Arne Johan (2013) Ondskap som perspektiv på hendelsene 22. juli (93–103). i,
- Vetlesen, Arne Johan (2014). *Studier i ondskap*. Oslo: Universitetsforlaget
- Vogt, Kristoffer Chelsom (2008). Er frafall i videregående opplæring et kjønnsproblem? Tidsskrift for samfunnsforskning, NR 4, 2008
- Wacquant, Loïc (2014) Marginalisering, etnisitet og straff i den nyliberale byen: en analytisk kartografi, *AGORA* NR. 3–4, 2014
- Wieviorka, M (2012) *Evil*. Cambridge: Polity Press
- Wieviorka, M (2009) *Violence*. London: Sage
- Wieviorka, M. (2014). The sociological analysis of violence: new perspectives. *The Sociological Review*, Volume 62, Issue Supplement S2, Pages vi–vi, 1–224
- Øia, Tormod og Vestel, Viggo. Generasjonskløfta som forsvant. Tidsskrift for Ungdomsforskning 2014, 14(1):99–133
- Østerud, Svein (red.) (2011). *22. juli Forstå – forklare – forebygge*. Oslo: Abstrakt forlag
- Østerud, Svein (2013). Debatten som forstummet”, *PROSA* 3/13

Abstract

On 22 July 2011, Behring Breivik detonated a home-made bomb outside a government building, killing eight people. Later that afternoon, he systematically and cold-bloodedly executed 69 young people who were isolated and gathered on an island for

the annual summer camp of the Workers' Youth Wing of the Norwegian Labour Party. This essay sketches out an analysis of some of the key aspects of the life course of Anders Behring Breivik, the Norwegian mass murderer and terrorist, as well as his typical delusional and paranoid traits. His acts of terror should be understood against the backdrop of a historical conjuncture, one that took place during the shift from class politics to the "cultural struggle" on the one hand, and the emergence of precarious life courses within what I have dubbed today's «education society" in Norway. Individuals who have experienced downward social mobility seem particularly predisposed to transforming ideological fantasies and delusions into rage, aggression and violence. The essay takes an interdisciplinary approach. It is based on systematic reinterpretations of some empirical sources from journalism, extracts from the terrorist's Manifesto and public records.

Noter:

¹ Eg vil takka redaktør Viggo Vestel, og to anonyme konsulentar for svært innsiktsfulle kommentarar. Eg vil spesielt takka Kristoffer Chelsom Vogt og Ann Nilsen, for svært kompetent innføring til «Livsløpsperspektivet». Ein stor takk også til Hans-Tore Hansen, Lise Widding Isaksen, Karen Christensen og Liv Syltevik. Takk også til Peter J. Glen for kreative innspel.

² Denne skildringa av patologiske karaktertrekk er på eit generisk nivå, og dreier seg ikkje om spørsmålet om å vera tilrekneleg i strafferettsleg forstand. Det som var felles for dei to sakyndige rapportane var nettopp dette om at terroristen hadde paranoide og narsissistiske trekk. Synne Sørheim og Torgeir Husby konkluderte med at han var Paranoid – schizofren, ein psykotisk tilstand som fritok gjerningsmannen straffeansvar. Denne diagnosen tok også den eventuelle krafta ut av den politiske ideologien, fordi denne vart redusert til psykotiske vrangførestellingar. Den andre rapporten, skrive av Terje Tørrissen og Agnar Aspaas, konkluderte med at den tiltalte hadde ein dys-sosial personlegdomsforstyring med narsissistiske trekk, men at han var strafferettsleg ansvarleg.

³Elder 2003: 12, “The principle of Time and Space. The life course of individuals is embedded and shaped by the historical times and places they experience over their lifetime”.

⁴ I likhet med forretningsdriften virker det som Breivik også har hatt problemer med å realisere sine ambisjoner i det islamfiendtlige miljøet. Han utvekslet synspunkter med dem på Internett, men har tilsynelatende hatt vanskeligheter med å skaffe seg en posisjon. Han har ved gjentatte anledninger forsøkt å promotere ideer overfor redaksjonen i document.no uten å få gjennomslag, og utover høsten 2010 sluttet han gradvis å delta i diskusjonene på document (NOU 2012: 356).

⁵ Denne hemnlysta og destruksjonsstrangen har blitt skildra av den tyske essayisten Hans Magnus Enzensberger med omsyn til dei islamske terroristane i Europa, men denne skildringa kan truleg også seia noko om den veldige aggresjonen til Behring Breivik: *«Jo mer man studerer deres mentalitet, desto tydeligere blir det at man har å gjøre med et kollektiv av radikale tapere. Alle karakteristika som er tilstrekkelig kjent fra andre sammenhenger, opptrer her på nytt: den samme fortvilelsen over egen tilkortkommenhet, den samme letingen etter syndebukker, det samme virkelighetstap, den samme hevnlysten, de samme vrangforestillingene om egen mandighet, den samme kompensatoriske overlegenhetsfølelsen, fusjonen mellom ødeleggelse og selvødeleggelse, og det tvangsmessige ønske om å bli herre over de andres liv og ens egen død ved å trappe opp skrekken»* (Enzensberger 2006:44). Vestel (2016) har også fokusert på likskapen mellom høgreekstremismen og ekstrem islamisme.

⁶ «En myte er en sammensmelting av historiske kjensgjerninger og fantasi som "høres sann" for menneskene i et gitt område eller på en bestemt tid» (Erikson 1963[1950]:288).

⁷ Ut fra denne synsvinkelen er ikke Breivik et monster, et uhyre som havner i en helt annen kategori enn oss andre, alminnelige, vanlige, «normale» folk. Han er en grotesk versjon av den kulturen vi selv må stå ansvarlige for. Han er oss selv i våre verste øyeblikk (Moi 2012:24).